

Мислио сам да је текст о Басари крај мог серијала о „Другој Србији“. Иако сам тај појам користио као чисто технички термин, речи као што су „Друга Србија“ и „другосрбијанци“ постале су, у међувремену, прилично непривлачне налепнице. Данас их се одричу и такве перјанице грађанистичке мисли као што су Миљенко Дерета [\[1\]](#) или Теофил Панчић [\[2\]](#). Чак и у расправама унутар грађанистичког табора, ова синтагма се почиње користити у негативном контексту [\[3\]](#).

Али, оно што ме је подстакло да се још једном, и надам се последњи пут, вратим на ову тему јесте једно погрешно схватање, које се раширило нарочито код млађих коментатора. По том схватању, назив „Друга Србија“ је новијег датума и њега су измислили „српски националисти“ како би дезавуисали критичке гласове који долазе из „Пешчаника“, „Е-новина“, „Хелсиншке повеље“, „Данаса“... Чак сам и сам, не једном, био оптуживан да сам измислио овај термин и да њиме само уносим „поделу у Србију“ [\[4\]](#).

Зато ћу подсетити на историју овог појма. Та историја показује како се једна, у основи добра и племенита идеја, може, временом, изродити у своју супротност, само када је се дочепају њени најрадикалнији заступници. Она показује и како се један део српске интелигенције, суочен са новим чињеницама, развијао и сазревао, док је други део све горљивије настављао да понавља старе флоскуле, као да сви ми и данас живимо у деведесетим.

„Друга Србија“ пре 2000.

Израз „Друга Србија“ настао је на основу књиге *Друга Србија* коју су приредили Иван Чоловић и Аљоша Мимица, а издали Београдски круг и Центар за антиратну акцију, 1992. године, у Београду. Она представља збирку од 80 говора са десет јавних трибина држаних сваке суботе, од 11. априла до 20. јуна 1992, у великој сали Студентског културног центра. Исти круг интелектуалаца наставио је да се окупља и говори у Дому омладине, од 3. октобра 1992. до 20. фебруара 1993, такође у десет наврата. Говори су објављени у књизи *Интел ентуалци и рат* (1993). Године 2002. обе књиге, обједињене називом

Друга Србија - десет година после (1992-2002)

, објавио је

Хелсиншки одбор за људска права

[\[5\]](#)

Те трибине, током 1992. и 1993, биле су протест једног дела српских интелектуалаца против национализма, ауторитаризма и рата. Данас ми рат у Југославији углавном видимо као учинак снажног деловања страних сила. У оно време, међутим, рат се доживљавао поглавито као учинак деловања ауторитарних националиста. Истина је, вероватно, негде између. Али, не може се спорити племенитост и храброст већине учесника тих трибина. Они су веровали у идеале демократије, мира и договора. Чинило им се да су ауторитаризам и ароганција тадашњих власти у Београду једна од главних препрека успостављању праведног решења југословенског питања и опште демократизације и европеизације ових простора. Они су протестовали и против грубе ратне пропаганде и против изношења опасних и неодговорних идеја у скупштини.

Непосредни повод за ова протестна окупљања био је предлог Војислава Шешеља, изнесен за скупштинском говорницом, да се “што пре, по принципу реторзије или одмазде, протерају сви Хрвати из Србије” („Борба“, 3. април 1992, стр. 12). Неколико дана доцније, Шешељ је на истом месту изнео и идеју како би “попут исељавања Хрвата из Србије, дошло у обзир и исељавање Словенаца” („Борба“, 10. април 1992, стр. 9). Такве изјаве морале су изазвати озбиљну забринутост свих разборитих и демократских људи. Коначно, пуцало се и убијало на стотинак километара од Београда. Стога су ова Шешељева изазивања деловала као могућа најава етничког чишћења.

У Хрватској, Словенији или на Косову извршено је реално етничко чишћење Срба, реалан злочин, а да скоро нико у интелигенцији није протестовао. У Србији је само на најаву етничког чишћења, дакле на имагинарни злочин, устало пола интелектуалног Београда. То само може да служи на част овој средини и овом народу.

Када погледамо списак учесника ових трибина, видећемо да ту нема већине оних који данас стоје у „Пешчаниковој“ рубрици „Друга Србија“ [\[6\]](#) – од Биљане Србљановић, преко Теофила Панчића, до Светислава Басаре. Наравно, налазимо и на наше старе знанце, активне борце данашње „Друге Србије“: Петра Луковића, Светлану Лукић, Ненада Прокића, Наташу Кандић, Латинку Перовић, Борку Павићевић, Миљенка Дерету, Весну Пешић.... Ту су и они сада мање активни интелектуалци, али на које се данашња „Друга Србија“ радо позива као на своје класике: Радомир Константиновић, Богдан

Богдановић, Филип Давид, Мирко Тепавац, Ласло Вегел...

Али, огромну, готово трочетвртинску већину учесника ових трибина чинили су интелектуалци који данас немају никакве везе се „Другом Србијом“. Једни из једноставног разлога што су у међувремену преминули: Сима М. Ћирковић, Миладин Животић, Гојко Николиш, Владимир Погачић, Владан Василијевић, Милован Ћилас, Јелена Шантић, Биљана Јовановић, Новак Прибићевић, Живојин Павловић, Александар Ненадовић, Милош Бобић, Душан Симић, Стеван Пешић, Вељко Милатовић, Шефко Аломеровић, Стојан Церовић, Радивоје Лола Ћукић, Живојин Павловић...

Други, зато што су, након што је нестала непосредна опасност од националистичког ауторитаризма у Србији, остали активни у својој професији, али ван директнијег јавно-политичког ангажмана: Павле Угринов, Младен Лазић, Зоран Видојевић, Аљоша Мимица, Мирослав Миловић, Душан Макавејев, Љубомир Маџар, Миклош Биро, Љубинка Трговчевић, Бранка Михајловић, Слободан Благојевић, Милета Продановић, Сретен Вујовић, Велимир Абрамовић, Слободан Стојановић, Милан Милошевић, Миодраг Зупанц, Бранко Кукић, Јелица Зупанц, Живојин Кара-Пешић, Бисерка Рајчић, Мирко Гаспари, Срђан Карановић, Драган Бабић, Светлана Књазев-Адамовић, Милорад Беланчић, Марина Благојевић, Станица Лалић, Дубравка Марковић, Весна Крмпотић, Енвер Петровци, Бора Тодоровић, Јасна Шакота, Михајло Михајлов, Весна Чолић, Душан Рељић, Душан Јањић, Ратко Божовић, Мирјана Стефановић, Милена Давидовић, Марија Митровић, Ранко Бугарски, Драган Великић, Милица Николић, Бранка Арсић, Никола Бертолино, Милош Стамболић, Јерко Денегри, Милорад Радовановић, Бошко Ковачевић, Мирослав Караулац, Владимир Пиштало, Александар Зистакис...

И трећи, било зато што су од данашње „Друге Србије“ оптужени као „издајце“ другосрбијанске ствари и „најновији“ српски националисти (Драгољуб Жарковић, Соња Лихт, Манојло Вукотић, Гојко Тешић...), било зато што су заиста иступили као најоштрији критичари грађанистичког екстремизма (Зоран Аврамовић, Ћорђе Вукадиновић).

И када погледамо шта су учесници тих трибина говорили, такође можемо да видимо да огромну већину излагања и данас свако од нас може мирне душе да потпише. Ту је било много залагања за плурализам у култури и уметности (Павле Угринов), за политички и друштвени плурализам „унутар безличног корпуса `Нације`“ (Младен Лазић), за успостављање истинске парламентарне демократије (Аљоша Мимица), за изградњу демократске политичке културе (Иван Вејвода), тражила се „равнотежа између универзалног и националног, између традиционалног и модерног“ (Сима М. Ћирковић), протестовало се против безочног лагања у медијима (Бранка Михајловић), истицана је

потреба за владавином права и правном државом (Миладин Животић), критиковани су националистички полуинтелектуалци (Владан Василијевић), па су чак отворана и данас веома актуелна питања евроинтеграција као што су „колико знамо о Европи?“, „да ли знамо која је концентрација моћи у тим земљама, шта Европска заједница значи за мале земље, чему ћемо све морати да се прилагођавамо, на шта да пристајемо, чега да се одричемо, шта да прихватимо, у чему да се модернизујемо?“ (Љубиша Рајић).

Међутим, већ тада је постојала и једна радикална мањина, која је по својим ставовима одударала од огромне већине излагача. То су ставови које је, после 2000, до краја развила и промовисала данашња „Друга Србија“. Најпре, готово сви учесници трибина истицали су да они под „Другом Србијом“ подразумевају пре свега другачију Србију, бољу Србију, демократску Србију, земљу будућности која је веома далеко од тадашњих подела, од грађанског рата и од ауторитаризма. Насупрот њих, издвајала се неколицина излагача који су „другу Србију“ доживљавали као антипод некакве „прве Србије“ и који су сматрали да је једини излаз директан обрачун „друге Србије“ са „првом Србијом“. Тако је Миљенко Дерета објашњавао да „у Србији данас постоје бар две Србије. Ова у којој ми живимо: градска, београдска, мала, релативно информисана“ и друга која „новине не чита, има једну телевизију и један радио“, живи у „унутрашњости“, те да ће српска будућност зависити од тога која ће надвладати (176). И Петар Луковић је такође истицао да „вреди дефинисати ту прву Србију“, која је „СПС-Србија“ (53), објашњавајући да је „та прва Србија параноидна, осветољубива, ратнохушкачка, нетолерантна, антиевропска, загњурена у прошлост, окићена кичом гусала и православља, изгубљена у простору и времену, али опасна“ (55). Тако су Дерета и Луковић, насупрот већини осталих учесника, били заправо кумови поделе Србије на „прву“ и „другу“ и први заговорници другосрбијанског ексклузивизма и обрачуна са „првом Србијом“.

Друга приметна црта те мале радикалне групације унутар изворне Друге Србије била је и својеврсни београдски шовинизам („бео-фашизам“), отворена нетрпељивост, па и мржња, према сваком ко не припада самозваној урбаној аристократији из Круга двојке. Тако је Богдан Богдановић тадашња дешавања видео као сукоб „примитиваца“, „градомирзитеља“ и „градорушитеља“, са људима од „урбанитета“, тј. са онима који припадају култури „углађености, артикулисаности, усаглашености мисли и речи, речи и осећања, осећања и покрета“ (47-8). Богдановић је указивао да у Србији постоји традиција „насилног убацивања неградског становништва у градско“, па је зато упозоравао на опасност да „браниоци српских села“ сутра дођу у Београд и постану „господари“, чиме би урбани Београђани били „претворени у мајмуне“. „Зато, моја прва брига, кад говоримо о Другој Србији“, каже Богдановић, „јесте: како сачувати оно мало претеклог урбанитета и не дозволити да нас помајмуне“ (48). И Горан Марковић је опомињао да се у Београду „талас дошљака поклапа с појавом аривизма, ступањем на сцену бескрупулозне масе оних који не бирају средства да се укорене на новом простору, да њиме овладају и да се, на крају крајева, обрачунају са онима који су ту одувек живели и чија се једина кривица састоји у томе што су мало цивилизованији

(сретнији израз би био урбанизованији) од оних који пристижу“ (265).

»На овим просторима«, објашњавао је Марковић, „дошљаци нису одиграли своју позитивну улогу – донети свежу, здраву крв а примити цивилизацијске тековине... Не, овде је та равнотежа неповратно нарушена и више није реч о томе да дошљаци постану староседеоци, него о томе да ових других више не буде“ (267). „Посматрам њихове похлепне, ужагрене погледе, слушах оскудни речник којим се изражавају, примећујем говорне мане које постају нови стил комуницирања“, каже Марковић, стил који се састоји из „неразумљиве дерњаве, неартикулисаног ачења“ (267). Дошљаци, по Марковићу, „Београд не разумеју, не воле га, не треба им“, они се „крећу његовим улицама и посматрају га с мржњом“, држећи се „правила да треба живети ружно и с мржњом, као скот“ (266). Марковић са резигнацијом закључује да су сви ти „ружни, прљави и зли најзад остварили свој сан и од Београда направили престоницу примитивизма, насиља и безакоња“ (266) [7]. Тако је критика шовинистичке нетрпељивости према Хрватима и Словенцима који живе у Београду, односно критика захтева да се они искључе из заједнице прерасла у једнако шовинистичку нетрпељивост према свима који нису рођени у Београду и не припадају одабраној елити из Круга двојке.

Трећи препознатљиви елемент ове радикалне групе био је сумња у унутрашње капацитете Србије да се ослободи од националистичког ауторитаризма и да се демократски трансформише. Тако је Наташа Кандић, у излагању под називом „Нема Друге Србије“, тврдила да у Србији заправо и нема алтернативе национализму. По Кандићки, цела Србија је заправо једна страшна јама, у којој, и поред злочина који су у име Срба почињени по Босни и Хрватској, „нема нарочито бесних. Неки седе на конзервама. Неки размахују метлама као победници. Пишу се апели, саопштења, раде се и анализе о теми `Јамска парламентарна демократија`, региструју резултати испитивања јамског јавног мњења у вези са судбином српског народа, лидери великих странака доносе одлуке о укидању малих, а ту су и тешитељи упљуваних жена“ (76). Једноставно, тупост и равнодушност за српске злочине је општа карактеристика власти и опозиције, националне интелигенције и критичке интелигенције, грађана који подржавају власт, али и оних који гласају за опозицију...

Коначно, ту је било и проширење појма „ратни злочинац“ са оних који су стварно убијали цивиле по Босни и Хрватској, на све оне којима се може прилепити етикета „српског националисте“. Тако је Мирјана Миочиновић опомињала да се „у постмилошевићевској Србији“ не сме заборавити на „гебелсовску фигуру и једног од богова рата Матију Бећковића“, на „мародера Брану Црнчевића и (Јована – А. С) Рашковића“, да се не сме заборавити да су „професори Никола Кољевић, Воја Максимовић, Алекса Буха ратни злочинци“ и „да творац оптималног националног програма, који је довео до ове свенародне катастрофе, није Слободан Милошевић, већ

меморандумски САНУ“ (148).

Треба, међутим, истаћи да је у тим, раним деведесетим, у главном току изворне Друге Србије ипак постојала јасна свест да критика српског ауторитарног национализма не значи прелазак на позиције хрватског, бошњачког или албанског национализма. У том смислу је знаковит протест који су уредници књиге *Друга Србија*, Иван Чоловић и Аљоша Мимица, учинили у

Полит

ици

(29. марта 1993), под карактеристичним насловом „Криминализација српске историје и културе“. У том протесту се каже да је у Паризу изашла књига »Етничко чишћење: историјски документи о једној српској идеологији«, чији су аутори Мирко Грмек, Марк Ђидара и Невен Шимац, „Реч је о памфлету“, оцењују Чоловић и Мимица, „који треба да докаже да је српска политика од почетка до дана данашњег (од Карађорђа до Милошевића) заснована на освајањима територија и прогонима несрпског становништва“. У питању је „дилетантски политички памфлет, чији је основни циљ криминализација српске историје и Срба“. Стога, Чоловић и Мимица протестују против „неовлашћеног коришћења у том памфлету обимних извода прилога објављених у `Другој Србији`“. »Важно је да се разјасни«, објашњавао је такође и Чоловић(

Борба

, 1. април 1993), »да хрватски националисти и српски антинационалисти не чине један фронт«.

[<\[8\]](#)

Нажалост, та важна дистинкција је, у међувремену, нестала. Тако данас они који су преузели концепт Друге Србије, баш као и хрватски и други националисти, тврде да са Србима одувек нешто није у реду, да су Срби извршили геноцид над Јеврејима, да су Срби сами измислили фашизам, да Срби никада нису имали демократију и томе слично. Многобројне примере за овакве тврдње наводио сам у овом критичком серијалу о нашим грађанистима, при чему ће се читаоци сигурно сетити и мога текста „Историјски ревизионизам Друге Србије“ (*Печат*, бр. 73 [\[9\]](#)) у коме су сва ова питања посебно обрађена.

„Друга Србија“ после 2000.

Обнова идеје „Друге Србије“ (и, истовремено, њена ревизија) започела је 2002. године када је Хелсиншки одбор за људска права објавио књигу *Друга Србија - десет година после (1992-2002)* . У првом од

три

предговора, Аљоша Мимица наводи да је „један од добрих разлога да се на увид јавности ставе текстови изговорени и објављени на маргинама ондашњег преовлађујућег мишљења“ тај што „тих старих књига одавно нема, чак ни у антикварној продаји“.

Међутим, додаје он, ту су и неке „значајније побуде“ о којима ће, у додатна два предговора, читаоца да обавесте Латинка Перовић и Радомир Константиновић (1). Латинка Перовић, у своме предговору, затим, говори о „национал бољшевичкој идеологији у Србији“, која је „до лудила фанатизовала масе“ (3). Као главног заговорника те идеологије Латинка је именовала свој стари предмет фиксације – Добрицу Ћосића

[\[10\]](#)

. Након пада Милошевићевог режима, по Латинки Перовић, Другој Србији се као нови циљ на хоризонту појављује „

преумљењ

е

у Србији, које значи и покајање и ново мишљење“ (подвукла ЛП; 9). Латинка затим каже да је Другу Србију својевремено нападала не само власт, већ и „умерена опозиција“ („видевши у томе 'апсурдну и опасну' поделу на две Србије“), а затим додаје да је управо „данас у Србији на власти та `умерена` опозиција“ (9). „Да ли је тоталитаризам судбина Србије?“, пита се већ у следећој реченици Латинка Перовић, и тако, имплиците, формулише познату другосрбијанску оптужбу да нове власти, по питању српског национализма и односа према ратним злочинима, нису ништа боље од старог режима.

То у трећем предговору директно каже Радомир Константиновић. Он као најновији облик који је попримио злоћудни српски национализам види „`демократски национализам` Војислава Коштунице“ (11). „Српски национализам не пристаје на Хашки трибунал онако како не пристаје на суочавање са сопственим злочинима“, вели Константиновић (12), и зато је „Друга Србија“ „и дан-данас ...једина могућа будућност Србије“ (10). „Ако вас питају шта је `Друга Србија` (шта је била, шта јесте, шта ће бити)“, завршио је свој предговор Константиновић, „слободно реците: *`Друга Србија` је Србија која се не мири са злочином*“ (12; подвукао РК).

Обнављање идеје „Друге Србије“ у њеном радикалном облику тако је започело овим предговорима Латинке Перовић и Радомира Константиновића. Њима су текстови са почетка деведесетих стављени у нови контекст. Исте године, у недељнику *Време*, од 1. августа до 21. новембра, вођена је полемика током које је дошло до коначног издвајања и уобличавања најрадикалније групације међу некадашњим критичарима националистичког ауторитаризма. Полемiku је изазвала изјава Соње Бисерко у загребачком „Фералу“ (17. август 2002), у којој се оптужује „србијанско друштво, или да будем прецизнија, његова елита, да све организованије чини напор да се злочин не само релативизује већ и деетнификује“. Реч је о „српским злочинима“ који

се тако морају и називати, а сваки покушај да се они индивидуализују (тј. осуђују кроз индивидуалне кривце) јесте њихова „релативизација“ и „деетнификација“. Бисеркова је изјавила и то да је „тоталитарни начин мишљења, нажалост, у србијанском друштву сада главна опструкција демократизацији друштва, што се најбоље види кроз интерпретацију блиске прошлости“. Она је оптужила чак и Б92 и 'Време' да учествују у „деетнификацији“ српских злочина (182)

[<\[11\]](#)

Одговорио јој је главни уредник „Времена“, Драгољуб Жарковић који је, у име редакције, спремно признао „настојање да деетнификујемо злочин. Ми радимо у најбољем уверењу да злочинци имају име и презиме и да је тоталитаран сваки начин мишљења који је спреман да читав један народ оптужи за злочин“ (18-19). „Да сам злобан, рекао бих да иза овога стоји жеља госпође Бисерко да отвори шалтер на коме би се продавале индулгенције, а те опроштајнице могли бисмо само код ње да пазаримо и у глобалним токовима правде био би недужан само онај коме то уверење буде оверено печатом Хелсиншког одбора“ (19).

У одбрану Соње Бисерко одмах је стала Латинка Перовић. Она је оптужила њене критичаре да заправо хоће „заобилажење места свежих злочина; (...) пренебрегавање положаја мањина које чине трећину становништва Србије; прећуткивање антисемитизма(...); затварање очију пред широком лепезом појава социјалне патологије у Србији“ (26). Латинка је Жарковића упозорила да се „реаговање на сваку, па чак и неоправдану примедбу на процес суочавања с истином о почињеним злочинима (...) претвара у релативизовање насиља“ (27). И Наташа Кандић је подржала Бисеркову. Она је осудила „лавеж из медија који су важали за независне од политике Слободана Милошевића“ (34) и та гласила оптужила да су још у доба НАТО агресије, 1999. године, склопила „ђавољи савез“ са Милошевићем, који је „још увек нераскинут“ (36) [\[12\]](#). И Светлана Слапшак се прикључила одбрани Бисеркове, објашњавајући да је јако мало интелектуалаца остало верно борбеним идеалима из деведесетих: „Наташа Кандић обавља истраживања којих се нису способне латити велике државне институције, Соња Бисерко показује шта може да каже усамљени активистички глас, а Петар Луковић исмејава, и то само оне најодвратније. (...) То што у својим текстовима понекога стреља или веша спада у жанр и праксу карневализације“ (40).

У полемици која је у наредних неколико месеци вођена, критичари национализма и ауторитаризма, из деведесетих, дефинитивно су се поделили. Жарковићеву умерену позицију, која је подразумевала одбијање колективне одговорности, начелно су подржали Стојан Церовић, Љубиша Рајић, Љиљана Смајловић, Ненад Стефановић, Франо Цетинић, Милан Милошевић, Михајло Михајлов и други. Наспрам њих, став Соње

Бисерко о колективној одговорности за „српске злочине“ бранили су Петар Луковић, Срђа Поповић, Лазар Стојановић, Богдан Богдановић, Ненад Даковић, Свјетлана Рашић, Драгољуб Тодоровић и други. [\[13\]](#) Ова подела је учвршћена када је Хелсиншки одбор за људска права објавио књигу о овој полемици, са карактеристичним насловом:

Тачка разлаза
(2003).

Такође, пошто се проценило да српски критички интелектуалци потцењују опасност од „српског национализма“, у октобру 2002. године, Мирко Ћорђевић, Милан Ћорђевић, Филип Давид, Драган Великић, Предраг Чудић, Владимир Арсенијевић, Богдан Богдановић, Радмила Лазић и Ласло Вегел упутили су „Писмо упозорења српској културној јавности“. У писму су тврдили да је у Србији „све присутније поновно оживљавање радикалног национализма“ и да „спрега структура моћи од САНУ до Генералштаба и Цркве, уз учешће партијских моћника, ствара атмосферу (...)новог једноумља“. Зато су позвали „интелектуалну јавност и интелектуалну елиту Србије на супротстављање популизму и екстремистичком национализму“. Писмо су подржали и Борка Павићевић, Мирјана Миочиновић, Горчин Стојановић, Ненад Даковић и други. Тако се у Србији, овога пута без икаквих реалних основа, поново почела стварати атмосфера у којој се од српских интелектуалаца захтевало да устану у одбрану „угрожених националних мањина“ и да наставе са ритуалом непрестане осуде „српског национализма“ и „српских злочина“.

Тој атмосфери директно се супротставила група интелектуалаца окупљена око теоријског часописа *Нова српска политичка мисао*. Ћорђе Вукадиновић и Слободан Антонић су, током деведесетих, објавили више студија у којима су критиковали агресивни ауторитарни национализам и изигравање парламентаризма, осуђујући ратне злочине почињене у српско име [\[14\]](#). Они су, међутим, 2002. одбили да прихвате оцену да је српски национализам остао главна друштвена опасност и да је примарни задатак српских интелектуалаца „преумљење Србије, које значи и покајање и ново (евроатлантско? – А. С) мишљење“. Уредници НСПМ су, октобра 2002, покренули сајт, преко кога су оспоравали праксу да се сваки патриотизам изједначава са национализмом, а сваки национализам изједначава са ратним злочинима.

Тако је, фебруара 2003, на сајту НСПМ, као и у „Времену“, објављен текст „Мисионарска интелигенција у данашњој Србији“, С. Антонића [\[15\]](#). У њему је критиковано „ново мишљење“, које шири „део интелигенције тренутно усредсређен око листова *Данас*, *Репуб*
лика
и

Хелсиншка повеља

„Основна идеолошка матрица“ тог „новог мисионарства“, стајало је у тексту, састоји се из тврдњи да је „народ у Србији, у суштини, примитиван, антимодеран и неевропски“, и да таквом „националистичком“ народу треба старатељ, било у виду „свесних интелектуалаца“, било у виду „страних пријатеља“. Овај текст је изазвао оштар напад критичара „најновијег“ српског национализма: Миљенка Дерете, Небојше Попова, Војина Димитријевића, Велимира Ћургуз Казимира, Тамаре Калитерне, Владимира Пиштала, Ненада Даковића... Овој критици су се супротставили Мирјана Васовић, Слободан Самарџић, Маринко Вучинић, Славко Живанов, Драган Милосављевић, Слободан Дивјак...

[\[16\]](#)

Тиме је запечаћена подела међу опозиционом интелигенцијом из деведесетих. Штавише, у наредним годинама, главни идејни сукоби нису били они између присталица старе и нове власти, већ унутар блока некадашње интелектуалне опозиције. Расел је једном приликом иронично приметио да су се код Стаљинграда тукли десни и леви хегелијанци. Слично би се могло рећи и за идејне борбе у Србији. После 2000. у Србији су се обрачунавали, углавном, глобалистички и суверенистички опозициони интелектуалци из деведесетих.

Када је, 2007. године, покренут сајт „Пешчаника“, на њему је формирана и рубрика која је названа „Друга Србија“ [\[17\]](#). Аутори, који су сврставани у ту рубрику, на сајту су описани као „интелектуалци грађанске оријентације“, у које су експлиците увршћени: Војин Димитријевић, Биљана Ковачевић-Вучо, Срђа Поповић, Иван Чоловић, Мирко Ћорђевић, Дубравка Стојановић, Весна Пешић, Владимир Глигоров, Милутин Петровић, Миљенко Дерета, Петар Луковић, Теофил Панчић, Никола Самарџић, Надежда Миленковић, Биљана Србљановић, Србијанка Турајлић, Латинка Перовић, Весна Ракић-Водинелић, Љубиша Рајић, Светлана Слапшак, Ласло Вегел, Марко Видојковић и други [\[18\]](#). Овај сајт и оцене које су на њему изношене наилазили су на оштру критику сајта НСПМ, а затим, од 2008. године, и „Печата“. Назив „Друга Србија“ критичари су убрзо, са „Пешчаника“, проширили и на друге, идеолошки и политички блиске групације: на ЛДП (као на страначки израз овога покрета), на Хелсиншки одбор за људска права и цео „људскоправашки“ НВО сектор (као на „народнофронтовску“ подршку ЛДП), и, најзад, на Е-новине, „Данас“ и Б92 (који су медијска основа целог пројекта).

Током 2007. и 2008. године ова нова и радикална „Друга Србија“ дала је недвосмислену подршку сецесији Косова. Као што је са одобравањем писао „Зиддојче цајтунг“, у тексту под насловом „Друга Србија“ (пренео Deutsche Welle 20.12.2007) [\[19\]](#), „не противе се сви Срби независности Косова“, већ у

Србији постоји и мањина – „Друга Србија“ – чије се „виђење статуса Косова драстично разликује“ од већинског. Ту мањину чине „неки либерални београдски политичари“, а од интелектуалаца из тог круга аутор чланка преноси мишљење Наташе Кандић и Мирка Тепавца. Међутим, и други аутори из „Пешчаникове“ рубрике подржали су сецесију косовских Албанаца. Тако је „Друга Србија“ из 2008. дошла на позицију да захтева легализацију ратног освајања и етничког чишћења извршеног током рата. То је, мора се приметити, у потпуном нескладу са идеалима изворне Друге Србије, из 1992, који су подразумевали одбацивање сваког „закона топуза“ и решавање сукоба договором. Или је закон топуза (тј. „начело реализма“) неприхватљив само онда када је топуз у српским рукама, а савршено плаузибилан када је он, рецимо, у рукама САД?

Најпогубнији утицај, међутим, „Друга Србија“ је имала на ширење нетрпељивости, искључивости, па и просташтва у јавном простору Србије. Њени аутори су прогласили као врлину начело да се у емисије не зове нико ко мисли другачије, јер, „зашто бисте звали некога од кога, по вашем схватању, ништа истинито, тачно ни паметно не можете чути?“ [\[20\]](#). Они су јавно заступали став да чак ни у медијима који су у државном власништву „не сме да цвета хиљаду цветова“ [<\[21\]](#) изразима који су се раније могли наћи само на вратима станичног клозета (види примере наведене у мом тексту „Псовачка страна `друге Србије`“, *Печат*

, 3. октобар 2008)

[\[22\]](#)

. Оснивачи „Друге Србије“, с почетка деведесетих, били су углавном угледни универзитетски професори, пристојни, озбиљни и сталожени људи. Данас, неки од њених најистакнутијих представника, просто се такмиче у вулгарностима, увредама, цинизму и сексуално-вербалном егзибиционизму. Заиста жалосна деволуција.

На крају, посебно лицемерну, па и нечасну улогу, „Друга Србија“ је одиграла када је реч о „суочавању“ Србије са ратним злочинима. Она се састојала у систематском релативизовању ратних злочина чињених према Србима – од Книна до Косова, и од Клечке до Добровољачке [\[23\]](#), као и у некрофилској апсолутизацији злочина који су чинили Срби и у проширивању одговорности за те злочине на све Србе – укључив чак и на још нерођену децу („У Србији само камен није крив!“ – Павел Домоњи, шеф канцеларије Хелсиншког одбора за Војводину, на

Округло
столу

м
“Ш
та блокира
процес
суо
ч
авања
у

Србији

„Београд, 5. децембар 2006). Финале тог пројекта требало би да буде најављена резолуција Скупштине Србије којом се признаје „геноцид“ у Сребреници и тиме, практично, даје коначна легитимација НАТО агресији на Србију, 1999. године (која је и предузета с оправдањем да се њоме спречавају Срби да почине још један „геноцид“). Ако имамо у виду да је „Друга Србија“ данас на челу кампање за улазак Србије у НАТО, онда другосрбијански пројекат „суочавања“ Срба са својом „геноцидном“ прошлошћу добија свој јасан стратешко-политички контекст.

Тако ће деволуцијски круг бити завршен. Некадашње пацифистичко супротстављање употреби силе у решавању конфликта, окончава се у апологетици милитаристичке машинерије једне Империје и у пропагандном убеђивању својих сународника да нема алтернативе безусловном прихватању свега што нам је та Империја чинила у прошлости или што нам чини данас. „Бела река“ постала је „Борска река“. Чиста планинска вода постала је отровни колектор. И треба ли сада у Србији икоме замерити што из такве реке више неће да пије воду?

(Краћа верзија овог текста објављена је у „Печату“ бр. 104-5)

[1] <http://www.politika.rs/pogledi/Miljenko-Dereta/POZIV-NA-KRITIKU.sr.html>

[2] <http://www.pescanik.net/content/view/4201/74/>

[3] <http://www.pescanik.net/content/view/4207/61/>

[4] http://www.nspm.rs/component/option,com_yvcomment/ArticleID,24721/url,aHR0cDovL3d3dy5uc3BtLnJzL3BvbGl0aWNraS16aXZvdC9uYXByZW RuamFja2EtdmVsaWthLWlkZW phLmh0bWwjeXZDb21tZW50MjQ3MjE=/view,comment/#yvComment24721

[5] <http://www.helsinki.org.yu/serbian/svedocanstva03.html> ; сви наводи из обе књиге дати су по документу који се може скинути са наведене интернет адресе.

[6] <http://www.pescanik.net/content/section/9/64/>

[7] Једна подваријанта „бео-фашизма“, заступљеног у раној „Другој Србији“, јесте и „војвођански фашизам“. Његови почеци се могу наћи у излагању Драгана Веселинова, који тадашња политичка дешавања У војвидини види као „сукоб између планинских Срба са Србима староседеоцима и националним мањинама“ (67). Веселиновљеви „планински Срби“ ће, даљом еволуцијом аутономашке идеологије, убрзо постати „Гецовани“, „Гегуле“, „Јужњаци“, „Турци“, „Бугари“... (види примере наведене у мом тексту <http://www.nspm.rs/politicki-zivot/ira-i-vojvodjanski-secesionisti.html>).

[8] Прештампано у „Друга Србија“, 2002, стр. 305-307.

[9] <http://www.nspm.rs/istina-i-pomirenje-na-ex-yu-prostorima/istorijski-revizionizam-druge-srbije.html>

[10] Види мој текст о томе: <http://www.nspm.rs/politicki-zivot/snaga-licne-odgovornosti.html>

[11] Број у загради односи се на страницу из он-лајн издања књиге *Тачка разлаза: по водом полемике вођене на страницама листа Време од 1. августа до 21. новембра 2002*, Хелсиншки одбор за људска права у Србији, Београд 2003, <http://www.helsinki.org.yu/serbian/hsveske.html>

[12] По њој, тај „ђавољи савез `антимилошевићеваца` са Милошевићем“ довео је до

тога да је у Србији, чак и медијима који су раније критиковали националистички ауторитаризам „завладао говор зла као природан облик комуницирања“ (37). А тај „говор зла“ највише се огледа у нападима на „круг жена које се баве људским правима“ (38).

[13] Занимљиво је да је, у то време, Светислав Басара, тада амбасадор СРЈ на Кипру, заузео позицију наспрам Соње Бисерко и Наташе Кандић, које је назвао „фрустрираним, похлепним и гузатим бабама“ (89). Он је, када су у питању ратни злочини, такође оптужио групацију коју чине „Бисерко, Кандић, Слапшак и буљави Луковић“ да су „од тих несрећа удобно живели и хоће да живе исто тако заувек“ (89). Данас се Басара, међутим, налази управо у друштву истих особа које је некада частио именима као што су „гузате бабе“ и „буљави“ (види моју анализу: <http://www.nspm.rs/politicki-zivot/korisi-i-idiot-druge-srbije.html>).

[14] Ђорђе Вукадиновић, „О национализму, космополитизму и критичко-теоријској рефлексiji“, *Српска политичка мисао*, год. II (1995), бр. 1, стр. 225-245; „Филозофско суочавање са временом“, *Српска политичка мисао*, год. II (1995), бр. 2-3, стр. 321-330; Слободан Антонић, *Србија између популизма и демократије*, Институт за политичке студије, Београд 1993; „Влада Слободана Милошевића“, *Српска политичка мисао*, год. II (1995), бр. 1, стр. 91-131.

[15] <http://www.starisajt.nspm.rs/Komentari/komentarilantmisionarskantelig.htm>

[16] Цела полемика доступна је на сајту НСПМ (http://www.starisajt.nspm.rs/PrenetiTekstovi/antonic_polemika_vreme2.htm) и прештампана у књизи *Интелектуалци у транзицији*, приредио Јовица Тркуља, Скупштина општине и Народна библиотека “Јован Поповић”, Кикинда 2003, стр. 387-426.

[17] <http://www.pescanik.net/content/section/9/64/>

[18] <http://www.pescanik.net/content/view/156/111/>

[19] <http://www.dw-world.de/dw/article/0,,3013641,00.html>

[20] <http://www.pescanik.net/content/view/2694/89/>

[21] <http://www.politika.rs/rubrike/ostali-komentari/Nek-ne-cveta-hiljadu-cvetova.sr.html>

[22] <http://www.nspm.rs/kulturna-politika/psovacka-strana-ldruge-srbijer.html>

[23] <http://www.pescanik.net/content/view/4630/1299/>